

پەروردهو خویندن وهک بنه‌مایهک بۆ پهره‌پیدانی مرۆیی له ههریمی کوردستاندا

له‌دوا هه‌لسه‌نگاندندا بۆ (٢١٢٥٠) زانکۆ و کۆلیژ له جیهان، ههردوو زانکۆ له کوردستان له ریزه‌و ناوه‌ندانه هاتن که له‌کۆتایی نیوهی یه‌که‌می لیسته‌که‌دان و ئه‌وانی دیکه‌ش له‌وانه زانکۆ تایبه‌تییه‌کان له نیوهی دوومدا بوون له‌کاتی‌دا که سێ له‌و زانکۆیانه له ریز خراپترین ١٥٠٠ زانکۆی جیهاندا بوون، که په‌ره‌پیدانی رۆلی زانکۆ ده‌سه‌پینی له به‌شداریکردنی کرده‌یی په‌ره‌پیدانی مرۆیی و ئابووری له کوردستان بۆ گه‌یشتن به ئه‌وهی که به Market-oriented University ناسراوه، دياره یه‌کێک له هۆیه‌کانی سه‌رکه‌وتنی زانکۆ دیرینه‌کانی جیهان بریتیه له چۆنیه‌تی ئاماده‌کردنی تاک بۆ بیرکردنه‌وه و کارلیک به‌و زانیاریانهی که مامۆستا یان وانه‌بیژ ده‌یخه‌نه‌روو و نه‌ک پرۆسه‌یه‌کی نه‌زبه‌رکردنی ئاساییه که له کۆمه‌لگه‌کانی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست باوه.

راپۆرتی دکتۆر نه‌نور عبه‌وللا به‌رزنجی

ئەۋىش بىرىتتەپە لە كۆرسى چىرپىر و خولى راھىنان كە كۆتايى نايەت و داخاۋىيەكان و دىنامىكىيەتى بازىرى كار بەرەردەۋامى پىۋىستى پىي دەپى .

لە ئىستادا ۱.۶ مىليۇن قوتايى لە قوتابخانەكانى حكومىي لە كوردستاندا ھەن لە گەل زىادبۇونى سالانە بە تىنكرابى ۱۳۰۰۰۰ قوتايى، ئەو راپۇرتەى كە لە KRG دەرچۇۋە باس لەۋە دەكات رىژەى ۲۳٪ ى نەخۇندەۋارى ھەيە لە كۆى پىنچ مىليۇن كەس لە كاتىكدا رىژەى بىج بىروانامە لە دانىشتوان كە لەسەرۋوى سەرەتايىيەۋەبە دەگاتە ۲۹.۶٪ لەھەرئىمى كوردستان، ئەمەش ماناى وايە كە يەك كەس لە نىۋ سىج كەسدا لە تەمەنى ۱۲ سالى و بەسەرۋە نەخۇندەۋارن و ھىچ بىروانامەيەكى خۇندىنان نىيە، لەلەيەكى دىكەۋە گىرتىكى دىكەى ئىستا بىرىتتە لە ئەو قەرەبالغىيەى لە قوتابخانەۋە زانكۇكاندا ھەيە كە سالانە ۱۰۷۰۰۰ قوتايى دەچنە زانكۇ لە كاتىكدا كە چىرى قوتايان لە يەك پۇلى زانكۇدا دەگاتە ۶۵ قوتايى ئەمەش كارىگەرىي بۇ سەر پۇسەى خۇندىن ھەيە، سەرەراى گىرنگىي كادىرى مامناۋەندىي خاۋەن پىشەى دەستى لە پۇسەى پەرەپىدانى ئابورى لە كوردستان، بەلام دۇررەكەۋتتەۋە ھەيە لە چۈنە پەيمانگەۋ دواناۋەندىيە پىشەيەكان، ئەگەر كىشەى خودى شىۋازى خۇندىنشى بۇ زىاد بىكەين كە لە قوتابخانەۋە زانكۇدا بەدى دەكرىت لە دياردەى بەسەردا خۇندىنەۋە كە خزمەتى پرسى پەرەپىدانى مەۋىيى ناكات لە نامادەكردى تاك و ھاۋولاتى كە بىتتە بەرھەمەنتى ھزرى يان پىشەيى .

لەدوا ھەلسەنگاندندا بۇ (۲۱۲۵۰) زانكۇ و كۆلپىر لە جىھان، ھەردوۋ زانكۇ لە كوردستان لە رىزەۋ ناۋەندانە ھاتن كە لەكۆتايى نىۋى يەكەمى لىستەكەدان و ئەۋانى دىكەش لەۋانە زانكۇ تايەتتەيەكان لە نىۋى دوۋمدا بۇون لەكاتىكدا كە سىج لەۋە زانكۇيانە لە رىز خراپترىن

۱۵۰۰ زانكۇى جىھاندا بۇون، كە پەرەپىدانى رۇلى زانكۇ دەسەپىتنى لە بەشدارىكردى كىرەبى پەرەپىدانى مەۋىيى و ئابورى لە كوردستان بۇ گەيشتن بە ئەۋى كە بە Market-oriented University ناسراۋە، ديارە يەككە لە ھۆيەكانى سەرەۋەتنى زانكۇ دىزىنەكانى جىھان بىرىتتەپە لە چۈنەتتەي نامادەكردى تاك بۇ بىركرەنەۋە و كارلىك بەۋ زانىيارىيانەى كە مامۇستا يان وانەبىز دىخەنەپۇۋ و نەك پۇسەيەكى ئەزبەركردنى ئاسايىيە كە لە كۆمەلگەكانى رۇژھەلاتى ناۋەراست باۋە، كە بەرپىسارىتتەي پىنگەياندى كادىرى وانەبىزى دەكەۋىتتە ئەستۇى ۋەزارتە پەيۋەندىدارەكان لە كوردستان و ناتوانرى پىشەيىنى زياتر بكرى لە ئەۋى ئىستا كە كەۋتۈۋەتتە داۋى ھزرى تەقلىدىي پەرۋەردەۋ فېركردنەۋە .

پىۋىستە ناستى باخچەكانى ساۋايان و قوتابخانەكان بە ھەمۇۋ ناستەكانىيانەۋە بەرزبەكەينەۋە بۇ ئەۋى

گومانى تىدا نىيە كە رەگورپىشەى پەرۋەردەۋ خۇندىن لە ھەر كۆمەلگەيەكدا لەسەر بنەماى رەسەنايەتتەي كەلتۈۋەرەكى بىناىد دەنرىت كە ۋەك ناسنامەيەكى رۇشنىرى بۇ چەندىن سەدەيە دىزىدەى ھەيە، ھەرۋەھا پىۋىستە پىشكەۋەتنى شارستانىي گونجاۋ بىت و بە دەرھاۋىشتەى چاخى تازە دەۋلەمەند كرايىت، لە كۆنەۋە ۋە دەۋلەتانى دىزىنى ۋەكو ھىندستان و ژاپۇن و چىن و دەۋلەتانى ئەسكەندەنافىي زياتر مۇدپىرن، بەرى پەرۋەردەۋ خۇندىن باشىيەكەى لە گونجانىكى تەۋاۋى نىۋان رەگى ناسنامەى كەلتۈۋرى و تازە داھىنانى پىشكەۋەتنى تەكنىكى و زانستى ۋەردەگرىت، بەقەد ئەۋەى كە زمانى داىك پىرۇزۋە ھەيەتتى خۇى ھەيە ئەۋەندەش ۋا پىۋىست دەكات زمانىكى تەكنىكى ھەيىت بۇ بەردەۋامبۇونى پەيۋەندى لەگەل پىشكەۋەتنى تەكنەلۇژى و زانستىدا، لەبەر ئەۋە ھاۋكىشەكە پىۋىستى بە ئەنجامدانى ھاۋسەنگىيەك ھەيە لە نىۋان رەسەنايەتى و مۇدپىرنىتە بۇ گەيشتن بە سازان و تەۋاۋكارى لە نىۋان پەرۋەردەۋ خۇندىندا، ئەركى پەرۋەردەش دەكەۋىتتە ئەستۇى خىزان و دەۋلەت بۇ دروستكردى كەسايەتتەي مىندال لە قۇناغەكانى بەرايى ژيانىدا تاكو خۇى بناسىت و بگاتە قۇناغى ئەرنى تاكگەرايى كە دەگونجى لە گەل ئەۋ بەرھەمەنتەنى لە ھەر تاكىكى كۆمەلدا پىۋىستە، دەپى ئەم تاكگەرايى ئەۋە بزانتت كە سىستەمىك لە دەزگاي دەۋلەتدا ھەيە تۋاناي بەسەر ھەمۇۋ شىۋازەكانى رىكارىي و بەسەر(من)ى تاكگەرايىدا ھەيە، تاكو بە ئەركەكانى پابەند بىت بەر لەۋەى مافى ئەۋەى ھەيىت كە مافەكانى ھاۋولاتىبۇونى ھەيىت. نەپىنى ئەۋ ھەلسانەۋەيەى زۇربەى ئەۋ دەۋلەتەنە لەۋ ھاۋسەنگىيە ۋەدەدايە لە نىۋان ماف و ئەركەكان و لە نىۋان رەسانەيەتى و مۇدپىرنىتە بۇ گەيشتن بە دىموكراتىيەتى پەرەپىدان .

رىبەرى پەرەپىدانى مەۋىيى لە عىراق كە لە (UNDP) لە سالى ۲۰۰۸ دەرچۇۋە، ھەرۋەھا راپۇرتى پىشۋوى لە ۲۰۰۴ و راپۇرتى دواتر لە ۲۰۱۳ دەربارەى رۇژھەلاتى ناۋەراست كە پىۋەرى ئاۋىتتەيە چەندىن نامازە لەخۇدەگرىت كە بەسەر سىج رەھەنددا دابەش بوۋە:

- تەمەن دىزىيى .
- ناستى پەلى زانستى .
- تۋاناي كاركردىن بە داھات لەپىناۋ ژيانىكى گونجاۋدا .
- ئەم رىبەرە دوۋپاتى دەكاتەۋە كە يەككە لە ئاستەنگەكانى پەرەپىدانى مەۋىيى بىرىتتەپە لە لىنەھاتۋوبى پەلى زانستى و كەموكرپىسى لە بلاۋكردەۋەى زانىارى كە بە گىشتى پىۋىست بە دىدگايەكى نايىندىي پەرەپىدانى مەۋىيى دەكات لە ناۋچەكەدا. شايەنى باسە بىروانامەى زانكۇ لە زۇربەى دەۋلەتانى پىشكەۋەتۋە بە كۆتايى پەلى زانستى ناۋمىردىت، بەلكو ئەۋە سەرەتايە بۇ ئەۋەى كە بە فېركردنى گەۋران (Adult Education) ناسراۋە

بۇ بەردەۋامبۇونى پەيۋەندى لەگەل پىشكەۋەتنى تەكنەلۇژى و زانستىدا، پىۋىستە ھاۋسەنگىيەك ھەيىت لە نىۋان رەسەنايەتى و مۇدپىرنىتە بۇ گەيشتن بە سازان و تەۋاۋكارى لە نىۋان پەرۋەردەۋ خۇندىندا

ئەركى پەرۋەردە دەكەۋىتتە ئەستۇى خىزان و دەۋلەت بۇ دروستكردى كەسايەتتە مىندال لە قۇناغەكانى بەرايى ژيانىدا تاكو خۇى بناسىت و بگاتە قۇناغى ئەرنى تاكگەرايى كە دەگونجى لە گەل ئەۋ بەرھەمەنتەنى كە لە ھاۋولاتىكى كۆمەلدا پىۋىستە

ناھەت زياتر بەرگەى بابەتە ھزرى و سۆزدارىيەكان دەگرىت لە مامە ئەكردىن لەگەل ئەۋەى تازەپىنگەيشتۋودا ھەر لە باخچەكانى ساۋايانەۋە

دوای مملانیکان دهیتهوه (Post-conflict Society)) بریتیه له چۆنیتتی یارمهتیدانی ئافرهت که بتوانی رۆلی پۆستی خۆی له پهروهدهکردنی نهوهکانی دوای شههردکان ببینیت، چونکه ئافرهت زیاتر بهرگهی بابهته هزری و سۆزداریهکان دهگریت له مامهلهکردن له گهله نهوهی تازهپینگهیشتوودا ههر له باخچهکانی ساواپانهوه. کوردستانیش زیاتر پۆستی به کارکردنی رۆلی ئافرهت و دایکه بۆ پهروهدهکردنی نهوهی نوێ له مال و قوتابخانه و بازاری کار و کۆمهلهگهی مهدهنی، نهزمونهکانی تورکیای دراوسێ سهلماندوویانه که فیزکردنی مندالان بهبج بهشداری و یارمهتی دایک که بتوانیت رۆلی پشتگیری بۆ قوتایان ببینیت، پهه ناسه نیت. بۆ زانیاریش نهزمونهکانی دهولهتانی ئهوروپا گرنگی رۆلی پشتیوانیکاری خیزانیان له پهروهده و فیزکردن سهلماندووه، به جۆرئ یارمهتیدانی دایک بۆ نهوهی بتوانیت رۆلی ههیهت پۆستی به کۆمهلهگهی مانگانهی خیزانی ههیه بۆ میردمندالان. نه مرۆش له کوردستان دایک زیاتر پۆستی بهو رزلینه ههیه، که پارێزگاری له خۆی و رۆلی پیشهنگی دهکات له پاراستنی خیزان له مهترسیی پههته وازهبوون که له درنهجامی که له کههه بونی کیشه کۆمهلهگهی و

بگهینه نه دایه کی باشی وانه بیژو مامۆستایانی زانکۆ و پهیمانگه بالاکان له کوردستان، نه مهش مانای پیدانی نهوه دزگایانهی خۆندنه به هه موو نهوه شتانهی پۆستیان پیهتی له هۆیهکانی تاقیگه و تهکنیکی هاوچهرخ و وانه گوتنهوه و هۆیهکانی روونکردنهوه و ریکی جستهوه هزرو کتیبخانهی مۆدیرن.

پۆستی دان بهوهدا بنیین که ناکرئ قوتاییه کی باش پینگهیه نین بهبج بهرزکردنهوهی نه دایه کی چاک خۆندن، که له سهه راهینه ران په کهم شت پۆستی (Training of Trainers) بۆ دهسته بهرکردنی بهردهوامی راهینانی کادیرانی خۆندن، گرنگیشه له ههر پرۆسهیه کی گواسته وهی زانیاری (Transfer of Knowledge) و بۆ په ره پیدانی سیسته می نیستا و گه یاندنی به ریزی دهوله ته پیشکه وتووه کان، که پۆستی پرۆسهی گواسته وه (Transformation) که گونجاوه له گهله هه لومه رجه کانی رۆشنییری و کۆمه له گه ی کوردستان له گهله سه رجه م پرۆسهی گواسته وه که نیازی جیه جی کردنی ههیه، به پیچه وانیهی نه مهش پرۆسهی گواسته وه بچ سووده هه ههچ نه انجامی کی لی ناکه ویتسه وه، له لایه کی دیکه ی هاو کیشه که پرۆسهی خۆندن له قوناغی ناماده کردن و پهروه ده کردنی تاک بۆ خزمه تی کۆمه له گه جیا نایته وه، شایانی باسه گرنگترین ته هه ددی که رووبه رووی کۆمه له گه کانی

پۆستی دان بهوهدا بنیین که ناکرئ قوتاییه کی باش پینگهیه نین بهبج بهرزکردنهوهی نه دایه کی چاک خۆندن

له نهولهویاتی سیاسهتی پهروهدهوه خۆندن له کوردستان سووده رگرتنی راسته وخۆی هاوولاتی و ناماده کردنییه تی وهک توخمی کی بنیادنان، نهک وهکو فاکتهری به کاربردن و بههه دهردانی داها تی سروه تی

ئەنجامدانى ھاوسەنگىي كۆمەلەيەتى - ئابورى وەك داخاۋىيەكى گىرنگى بەرەروبوونەۋەي تەھدەدەيەكانى ئەم سەردەمە لەمىيانى وئەكەيشانى ئاكارەكانى سىياسەتى پەرورەدەو خويندن بۇ گەورەو بچووكان ولە چوارچىۋەي ئامانجى ستراتىجى بۇ ئامادەكردنى ھىزى كارگەرى بەتوانا و خاۋەن زانىارى (Knowledge) و رەفتارەكانى كار (Attitudes) و شارەزايىيەكانى پىۋىست (Skills) لە بازارى كاركردن بەرەو بەرزكردنى فاكتەرى بەرھەمەينان (Productivity) و شىاۋىي ئەنجامدان (Efficiency) بۇ گەيشتن بە بەردەوامىي سامانى سروشتى.

ئابورىيەكان دېتە ئاراۋە. ھەرىكە لە دىدگاي داھاتورى پەرورەدەو خويندن و پىۋىستىيەكانى پەرەيدانى سامانە مرۆيەكان پىۋىستيان بە ئىرادەيەكى سىياسى ھەيە بەمەبەستى ئامادەكردنى كادىر بۇ بەرپۆبەردنى دەۋلەمەندترىن داھات لە كوردستان. بىنگومان لە ئەولەۋىياتى سىياسەتى پەرورەدەو خويندن لە كوردستان سوودەرگرتنى راستەوخۆى ھاۋولالتى و ئامادەكردنىيەتى ۋەك توخمىكى بىنپادەنەر، نەك ۋەكو فاكتەرى بەكاربردن و بەھەدەردانى داھاتى سروشتى، بەجۆرئەك پىۋىست دەكات چارەسەرى لاۋازى ناوخۆى سامانى مرۆيى و بىنپادانانى بىنەماكانى زىرخانى ناوخۆى بىكرىت كە دەتوانىت گۆرانكارىي پىۋىست بىكات لە ئەداى ئىستەكە لاۋازى پىۋە ديارە بەرەو ئەدايەكى چاكترى بەرھەمەينان، بۇيە دەبىي ئامانجەكانى پەرەيدانى مرۆيى پىۋىست بەئىترىتەدى، ئەۋىش بە

